

PUTNA KARTA KOSOVA: DRŽAVA ILI EVROPSKI PROTEKTORAT

Fabio MINI

Regija u rukama naoružanih mafijaša i šovinista između dve mogućnosti: pripajanja Sjedinjenim Američkim Državama ili poveravanja upravi Evropske Unije.

1. *N*EDAVNI SUKOBI NA KOSOVU

upućuju na neophodnost preispitivanja međunarodnog vođenja ratova i pre svega ukazuju na potrebu hitne revizije kosovske uprave. Sve što se događa potvrđuje, nažalost, ocene koje sam izneo dok sam bio na čelu KFOR-a, a i posle toga. Te ocene plod su alarmantnih opomena i stotine razgovora koje sam obavio sa lokalnim i međunarodnim rukovodiocima.

Sada su na vlasti kosovski Albanci koji sprovode potpunu albanizaciju teritorije. Oni su pod uticajem radikalnih struja, ekstremista, šefova klanova i istinskih bandita, koji su uspeli da oslobodilački rat, pokrenut zbog stvarnih patnji jednog naroda, pretvore u diljanje na štetu drugog naroda. Njihova jedina želja je da nasilnim putem učvrste svoju moć. U postizanju tog cilja potrebni su im samo oni sagovornici od kojih će moći nešto da iskamče: novac ili političku podršku. Njih nije briga za Kosovo, niti im je stalo do građana Kosova. Naročito ne haju za kosovske Srbe i Aškalije, takozvane Egipćane, za Gorance i Bošnjake koji na Kosovu žive oduvek, čak i duže od mnogih albanskih klanova. Ne obaziru se ni na kosovske Albance koji se ne slažu sa njihovim idejama i namerama da dovedu do destabilizacije. Oni uništavaju crkve i svetišta, a prete i ubijaju i svoje političke protivnike.

Politika, ili još bolje borba za vlast, jača je i od etničke netrpeljivosti, pa čak i od same težnje ka nezavisnosti. I posle izbora, naslednici Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), preko Tačijeve Demokratske partije Kosova (DPK) i Haradinajeve Alijanse za budućnost Kosova (ABK), uz destabilizujuću podršku manjih radikalnih formacija, koje tek treba da odgovaraju pred licem međunarodne pravde, nastoje da sa političke scene potpuno eliminišu većinsku partiju, Rugovin Demokratski savez Kosova (Prim. ur. Tekst pisan pre poslednjih izbora na KiM). Ovi prvi osećaju se kao moralni i materijalni pobednici oslobođilačkog rata, jer su posegli za oružjem, a naročito zato što su uspeli da izdejtstvuju uplitanje međunarodne zajednice i NATO-a u događaje koji bi, u sličnim dramatičnim okolnostima u drugim delovima sveta, bili tretirani kao unutrašnje pitanje jed-

ne suverene države. Mada Rugova svakako nije primer efikasnosti, sposobnosti odlučivanja i transparentnosti, on sebe smatra moralnim pobednikom, jer je uspeo da proglasi nezavisnost Kosova baš kada je srpsko nasilje bilo na vrhuncu, i to bez pribegavanja oružju. Te dve struje na Kosovu dale su svoj doprinos obaranju jednog režima bez međusobne saradnje, čak uz uzajamno mrcvarenje, pre i posle oslobađanja. Kada je, potom, trebalo da se ujedine da bi zemlju uvele u bolju budućnost, pokazale su se nesposobnima da bilo šta izgrade i da budu složne. Sada se čini da je njihovo zalaganje instrumentalizovano, a rat protiv nepravde uzaludan i pogrešan, jer je posle jednog nasilja usledilo drugo, zato što je jedna netolerancija ustupila mesto drugoj.

Nijedan vođa se ne oseća odgovornim za taj promašaj. Složni su samo u prebacivanju krivice na druge: na bivšu vlast, na međunarodnu zajednicu, na »neodređene i mračne« sile moći, pa čak i na manjine, koje su, tobože, u stanju i sebe da unište samo da bi »pokvarile imidž Kosova«. Svoj doprinos tom velikom promašaju dao je i najuticajniji deo međunarodne zajednice, pothranjujući težnje ka nezavisnosti, ne kao faktora stabilnosti u regionu, već kao etnički revanš. I Ujedinjene Nacije priklonile su se tom načinu razmišljanja i, posle dvosmislene i loše vođene politike, iznedrile administraciju koju svi stanovnici Kosova smatraju neefikasnom i arogantnom, jer nikad nije ozbiljno razmišljala o ujedinjenju Kosova. Sada svi pokušavaju da dokažu da razni narodi ne mogu da žive zajedno, te da stoga treba nastaviti sa podelama i rasparčavanjem do krajnjih granica, sa rasturanjem mešovitih brakova Srkinja i Albanaca, i obrnuto. Ponovo su aktuelne početne ideje Holbruka i ostalih pregovarača »na visokom nivou i plemenitog porekla«, nesposobnih za izgradnju i ujedinjavanje, a veoma spretnih u razdvajanju. Ponovo su u igri planovi o kantonizaciji, o podeli severa i juga, istoka i zapada, gradova i sela, rudarskih i poljoprivrednih krajeva, romskih geta i kvartova novih bogataša.

Podeliti, rasturiti, izolovati – to je bilo rešenje za Kosovo, kao nastavak politike na Balkanu. Dok se propoveda suživot i multietnički status, manjinama se istovremeno oduzima pravo na vlasništvo, na obrazovanje, na pomoć. Pripadnicima albanskih naoružanih i kriminalnih grupa, koje prete paljevinom i uništavanjem, dozvoljava se da kupuju kuće, zemlju, javna dobra. Dok se Albanci (čak i oni koji nikad nisu živeli na Kosovu) masovno vraćaju, broj pripadnika manjina, zbijenih u geta, sve je manji. Dok se govori o toleranciji, prave se planovi za jačanje mržnje i nezadovoljstva. Dok se, s jedne strane, apeluje na policijske i vojne snage da otklone rizike destabilizacije i političkog i opšteg kriminala, na drugoj se priređuju prijemi, zabave i sklapaju tajni dogovori o zaštiti ubica, ekstremista i osumnjičenih pred Haškim tribunalom. U svemu tome sasvim je zanemarena važna činjenica da su na Kosovu, kao uostalom na celom Balkanu, brojne etničke zajednice osuđene da žive zajedno. Neke etničke grupe ne mogu da se vrate svojoj matici jer su od nje i suviše dugo odvojene, a ne mogu ni da budu razmeštene na neutralna područja, jer takvih nema. Njihovom izolacijom i rasparčavanjem u enklave i geta, uz naglašavanje razlika i mržnje, neizbežno dolazi do toga da ih većina manje vidljivo, ali sistematičnije eliminiše.

Predsednički izbori na Kosovu, ali i u Americi, usko su povezani sa unutrašnjom i međunarodnom politikom budući da aktuelni predsednik u vreme izbora mora da ističe svoje uspehe, dok kandidat za to mesto treba da skreće pažnju javnosti na njegove neuspehe. Prvi ne može da radi u miru, jer je objektivno veoma visok rizik od mogućih incidenata, koji mogu biti iskorišćeni kao dokaz neuspeha, i to u celom svetu, ali naročito na Bliskom istoku i na Kosovu. Drugi, pak, ne može da se izjasni o političkom pravcu koji bi se u budućnosti mogao pokazati nerealnim, ili bi uzrokovao neki događaj kao dokaz nedeletvornosti i opasnosti. Na kraju, ni jedan ni drugi ne mogu da računaju na veliku podršku biračkog tela, koje je postalo preosetljivo kada je reč o bliskoistočnom i izraelskom pitanju, ali i o Kosovu i drugim zemljama u koje bi trebalo uputiti američke snage.

Činilo se da će američka administracija na Kosovu biti uspešna, jer je kosovskim Albancima obećavala nezavisnost i podržavala ih. No, među brojnim objektivnim razlozima i izgovorima koji su doveli do nove eksplozije međuetničkog divljanja izdvaja se beskrupulozan pokušaj ekstremista da ubrzaju proces sticanja nezavisnosti, računajući na podršku SAD i ostalih saveznika, kao i na nezainteresovanost međunarodne zajednice kada su u pitanju "mali" obračuni. Moglo se, ipak, predvideti da će jedna rizična provokacija i jedna zaseda dovesti do zaoštavanja situacije. Tako se i desilo. Netolerancija, naravno, nikada nije jednosmerna. Koliko god to može delovati apsurdno, Srbi su izabrali uobičajeno i dramatično mučeništvo kao izraz provokacije i netolerancije. Uobičajeno stoga što je za Srbe navodno uobičajeno da ih Albanci ubijaju, a dramatično jer je to autodestruktivno i nihilističko ponašanje. Ovakva strategija preovlađuje u zajednicama i enklavama i uporno se propoveda u crkvama. To nema nikakve veze s verom, to je čist nacionalizam, koji čak nije ni odbrambeni. To je strategija samoubilačkog napada koja se ne obazire na istinske interese kosovskih Srba. Ona ima za cilj da spreči opravdane i legitimne težnje stanovnika Kosova (svih nacionalnosti) ka samoopredeljenju. Ona pokušava da upozori na to da pristup međunarodnoj zajednici imaju varvari, kasapi i nevernici. A Albanci, ne samo oni na Kosovu, trude se na sve načine da im u tome daju za pravo.

Srpski nacionalisti, posle ubedljive izborne pobede u Srbiji, ponovo nameću nacionalističku i etničku politiku tamo gde bi trebalo da se oblikuje kosovski identitet. Oni i dalje održavaju zavisnost kosovskih zajednica od Beograda, na koje je jugoslovenska vlada, bez obzira na to što su srpske, uvek zaboravljala. I ovde je međunarodna zajednica doživela ogroman neuspeh. Ne toliko jer nije uspela, kao što je optužuju Albanci, da preseče takozvane paralelne strukture na Kosovu, već zato što nije pronašla alternativu za te strukture, pri čemu je učinila da manjine psihološki i materijalno zavise isključivo od srpskih, i to oronulih, bolnica i škola, da zavise od milostinje samo zato što ona dolazi od Srba. Niko nije želeo da izgradi Kosovo poštujući prirodno pravo Kosovara. Albanci su prisvojili pravo da, kao većina, budu jedine gazde, dok su se Srbi idealistički uhvatili za nesrećno razdoblje etničke i nacionalističke uprave, koja je vladala is

ključivo zloupotrebom i koja je za manje od deset godina jugoslovenske narode i državu gurnula u propast. Međunarodna zajednica se povodila porivima, strastima i emocijama, iako je bila svesna tragedije do koje će zbog toga doći. Ona je direktno i indirektno favorizovala posebne interese.

2. Danas na Balkanu nema nikoga ko bi o OUN rekao bar jednu lepu reč, i to s pravom. Ali, OUN čine njene članice. Administracija OUN je na terenu nesposobna, neodgovarajuća i sektaška upravo stoga što su i njeni administratori nesposobni, neodgovarajući i sektaški. Njih su birala nacionalna birokratska odeljenja, bez prethodnog promišljanja. Albance ne mogu da zastupaju njihovi politički lideri, jer se pokazalo da su i oni nesposobni i sektaški. I, na kraju, Srbi sa Kosova osećaju da su ih politički i religiozni vrhovi izmanipulisali i izdali, jer u rešavanju etničkih pitanja koriste borbu za život kao oružje za osvetu, a mučeništvo kao ideologiju, ne bi li sprečili jedino moguće rešenje: stvaranje kosovskog identiteta koji bi bio iznad etničkog. Ako pitate Kosovce ko i šta podstiče destabilizaciju, svi (bez razlike) reći će sledeće:

- albanski ili srpski ekstremisti;
- zaštitnici kriminalaca i ekstremista u "mračnim krugovima" na Kosovu i van njega;
- neefikasnost i diktatorska arogancija UNMIK-a (misija OUN na Kosovu);
- nesposobnost i korumpiranost političara;
- brutalnost policije u uspostavljanju reda i nezainteresovanost policije i KFOR-a za ekstremizam i delikvenciju;
- organizovani kriminal;
- povezanost provokatora i stranih tajnih službi (pre svega albanskih i srpskih, kao i svih drugih koji su naizmenično obučavali i podržavali Miloševićeve bande i bande OVK).

Činjenice pokazuju da je sve to istina i da u rukama ekstremista i provokatora sve postaje moguće, i to u roku od samo nekoliko sati. Na desetine hiljada nezaposlenih mladih, sa dobrim ili lošim namerama, mobilise nekoliko siledžija, kojima nije stalo ni do demokratije ni do miroljubivog suživota. To su ljudi koji razumeju samo zakon sile. Oni ne zaziru ni od vojske ni od političara. Naprotiv, koriste to za provokaciju i za svoje destruktivne i destabilizujuće ciljeve. Oni, uglavnom, nisu lično izloženi nikakvom riziku, jer u smrt i u sukobe sa policijom šalju jadnike zadojene etničkom mržnjom. Mržnja i netolerancija postale su strategija i cilj. Nasilnici čak i ne moraju da prave incidente kako bi pokrenuli talas nasilja za koji uvek pronalaze neki izgovor. Nema sumnje da su mogući incidenti uvek izgovor.

Ipak, signali da će do toga doći već su odavno postojali i ukazivali su da su, umesto podrške "primirenim" nasilnicima i pasivnosti, potrebne radikalne i vidljive promene stava. I ranije su se dešavali teroristički akti, politička ubistva, a bilo je i mnogo žrtava međuetničke mržnje. To su bili namerni i planirani činovi nasilja koji nisu doveli do masovnih sukoba jedino zahvaljujući preventivnoj akciji, kontroli i legalnom pritisku na

organizacije i političke vođe ekstremista. Ta privremena kontrola bila je veoma teško izvodljiva, jer su mehanizmi mobilisanja masa sklonih nasilju uvek bili spremni. Takođe, dok su, s jedne strane, KFOR i Odeljenje pravde UNMIK-a pokazivali odlučnost u rešavanju tog problema, s druge su neka odeljenja i sedišta od velikog međunarodnog značaja radila na tome da smanje značaj održavanja bezbednosti.

Više od pet godina šefovi bandi, naručioc i izvršioc političkih i drugih zločina u ratu i u miru elegantno se susreću sa svetskim političkim vrhovima, sa ličnostima odgovornim za svetski red, šefovima međunarodnih organizacija, ambasadorima, generalima i admiralima. Oni idu na skijanje u Švajcarsku i u Austriju, pazare u najboljim buticima u Italiji, često odlaze u nemačke banke i posećuju američke i engleske visoke krugove. Oni nisu dospeli pred lice pravde; postali su maltene nedodirljivi. Oni izazivaju čak i nadležne organe KFOR-a i međunarodnih organizacija na terenu, uživajući podršku svojih sagovornika na odgovornim funkcijama. Bez ustručavanja poriču legitimitet ukupnog bezbednosnog aparata koji podržava nesuisle stavove, koji dopušta da bude zaveden retorikom oslobodilačkog rata iz koga je, pored mnogo nedužnih žrtava i nekoliko stvarnih heroja, proizašla uglavnom masa mitomana i ratnih zločinaca. I onda ti prijatelji prijatelja vrše pritisak da kontrola ne bude "preterana", da se trupe ne bave unutrašnjim redom i kriminalom i da se odloži povratak manjina: navodno za njihovo dobro, a zapravo da bi se omogućila podela dobara Kosova između retkih izabраниh "investitora". Ne obazirući se na prioritete ljudi, bezbednost operacija na terenu, ove ličnosti, lokalne i međunarodne, tapšu se po ramenima, razmenjuju komplimente, usluge, uveravanja, obećanja i novac. Puno novca, od koga jedan deo završava u džepovima trgovaca drogom i oružjem, agitatora i ubica, spremnih da eliminišu ljude, policajce i vojnike na terenu.

Sve to je toliko uobičajeno da je maltene postalo način života. Balkanski način vođenja politike. Nedelju dana pre događaja u Čaglavici (jednog Srbina nasred puta ranili su mladi Albanci) i Mitrovici (troje albanske dece udavilo se u Ibru) pokušao je atentat na ministra Čekua i na Rugovu. Vođe Kosovskog zaštitnog korpusa (KZK), zapravo naslednici OVK, koji su već pod pritiskom (zbog toga što je KFOR uhapsio neke albanske teroriste i ekstremiste) predstavile su UNMIK-u i KFOR-u svoj plan oružane odbrane od srpske invazije. Invazije koja je uvek bila glavni izgovor za stvaranje vojske iz pepela OVK, sa isključivo etničkom i destabilizujućom ulogom. Tokom nemira, pripadnici KZK-a, viđeni su navodno u ulozi koju je imao OVK među agitatorima; oni su uništavali srpske crkve i krenuli ka pograničnim zonama, provocirajući srpsku vojsku i navodeći KFOR da razmesti svoje trupe sa područja na kojima su potom izbili nemiri. Neki se kunu da su ih videli i u Srbiji, među onima koji su palili džamije, baš kao što su na Kosovu Srbi optuživani da su platili albanske provokatore da zapale pravoslavne manastire.

U međuvremenu, međunarodna zajednica, ova supermoćna i superbogata zajednica, zatvara oči i otvara novčanik. I što su oči zatvorenije, to je novčanik otvoreniji za pru

žanje podrške onima koji žele da iz nestabilnosti izvuku korist. Kosovari svih nacionalnosti i svih starosnih doba umorni su i frustrirani od neefikasnog, arogantnog i birokratskog upravljanja. Oni smatraju da se bezbednosti ne pridaje strateški značaj i da se o njoj ozbiljno razmišlja samo kada dođe do incidenata. Reč je o administraciji koja sama sebe preporučuje, koja se oslanja na dobro smišljene, ali nerealne odnose i koja je izgubila kredibilitet kod stanovništva i kod vlada. Kosovu nije potrebno više snaga reda, već su mu potrebne "drugačije" snage. Njemu nije potrebno više vojnika. Na Kosovu je najveća koncentracija stranih trupa po kvadratnom kilometru u svetu. I da se dvostruko poveća, ne bi postojao način da se ograniče ili otklone provokacije i spreče incidenti, upravo stoga što strane trupe u tragičnoj političkoj, ekonomskoj i socijalnoj situaciji prihvataju neracionalne izgovore.

3. Zaljučak je da na Kosovu, baš kao i na celom Balkanu, nedostaje usklađena i jedinstvena međunarodna politika, nedostaju jasan plan i volja da se reše problemi stanovništva. Zaključak je da politiku (ili bolje reći haotičan spoj nacionalnih planova), koja je vođena na Kosovu poslednjih šest godina (uključujući onu koja je dovela do rata), treba radikalno promisliti i promeniti. Cela politička i administrativna klasa, koja je proizašla iz takvog stava, trebalo bi da bude neutralizovana, uključujući i međunarodne faktore. Trebalo bi odlučiti da li je Kosovo deo Evrope, ili dopustiti da ostane apstraktan entitet predodređen da postane promašena država ološa i mafije ili svega toga zajedno. Ako pripada Evropi, ona na sebe mora preuzeti odgovornost da "izgradi" svoje članice i pomogne im u razvoju. Suviše je lako propagirati slogane poput "prvo standardi, a potom status", što treba da znači da se najpre moraju ostvariti određeni ekonomski i bezbednosni standardi, a po mogućnosti i parametri iz Mastrihta, pa da se uđe u Evropu. To može da bude dobro za stabilne države, politički zrele, sa demokratskim poretom kompatibilnim sa drugim zemljama. Ali, za zemlje koje to nisu, pune ljudskih, socijalnih i ekonomskih problema, ucena je nametati "standarde pre statusa", jer su to objektivno neostvarljivi ciljevi. Time se samo odlaže preuzimanje odgovornosti za tragično stanje.

Ako Evropa ne zna šta da radi s Kosovom a američka politika na celom Balkanu, pa tako i na Kosovu postane agresivnija, ili Amerika pokaže da je uistinu zainteresovana za razvoj ove regije, onda neka donese odluku da Kosovo postane 51. članica Sjedinjenih Država, ili njihova teritorija. No, u tom slučaju bi trebalo imati u vidu da su Amerikanci trenutno na Kosovu (kao i na Bliskom istoku i u Avganistanu) podložni ucenama, a preko njih i NATO. I trebalo bi sprečiti prenošenje prekookeanskih trzavica na Balkan i u Istočnu Evropu.

U svakom slučaju, bilo koje od ova dva rešenja bolje je od iščekivanja i odlaganja. I to zbog toga što se čekanjem ništa ne može rešiti. Razlozi za to su sledeći:

a) Kosovo nije zrelo ni za samoupravu, a još manje za nezavisnost;

b) ni na kom planu ne može da opstane samostalno, a pomoć se ne može ograničiti na davanje novca, ili na nametanje nereálnih merila;

c) političko rukovodstvo mora da se oslobodi preostalih šovinista i provokatora, koji se kroz političko nadmetanje bore za vlast i koje treba vaspitati i usmeriti u pravcu istinske demokratije: poštovanja ljudskih prava i tolerancije;

d) valja podržati razvoj tržišne ekonomije;

e) društveni oporavak treba posmatrati kroz zapošljavanje i to treba da bude javna odgovornost, a ne zadatak privatnih preduzetnika;

f) povratak kosovskih izbeglica svih nacionalnosti trebalo bi da bude masovan i da se vrate na područja sa kojih su proterane, sa garancijom da će im biti vraćeno njihovo privatno vlasništvo i da će uživati javna dobra kao pre konflikta;

g) bezbednost bi trebalo da obezbeđuje neka međunarodna snaga u koju bi bile uključene i regionalne snage;

h) prioritet treba dati regionalnoj stabilnosti i saradnji.

Ako su ovi koncepti prihvatljivi, onda institucionalno rešenje evropskog tipa (najrealističnije i najmanje provokativno) treba da ima dve faze: prvu, koja će biti potpomognuta, i drugu, koja će biti autonomna. U prvoj fazi (najmanje deset godina):

a) Kosovo bi trebalo da bude priznato kao evropska regija, u okviru postojećih granica i sa pravom na državljanstvo samo za one Kosovare koji potiču sa tog područja;

b) Kosovom bi trebalo da upravlja evropsko namesništvo koje bi koristilo i postavljalo izvršne organe u okviru lokalnih snaga;

c) namesništvo bi se oslanjalo na multietnički savet koji bi birali građani i koji bi bio zadužen za pomirenje, povratak izbeglica i regionalnu saradnju. Predsednik saveta bi bio i predsednik Kosova i predstavljao bi ga i na međunarodnom planu;

d) regionalni budžet bi određivala Evropska komisija;

e) ekonomska, društvena i razvojna strategija bila bi poverena opštinskim vlastima koje bi unapređivale saradnju pograničnih i međusobno zavisnih područja;

f) unutrašnja i spoljna bezbednost obezbeđivale bi se uz pomoć multinacionalnih policijskih snaga i nacionalne garde koja bi bila podređena namesniku.

U drugoj fazi došlo bi do ukidanja namesništva, i to kada bi situacija već bila stabilna i kompatibilna sa evropskim standardima. Da li je to nemoguće, naivno, previše drastično? Neka se raspiše referendum na Kosovu i neka političari počnu ozbiljnu debatu. Iznenađenja su sasvim moguća.

Prevela Lena Trione